

ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В КОНТЕКСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Галина Сердюк,
аспірантка Інституту професійної освіти НАПН
України
<https://orcid.org/0000-0003-2660-5553>

Анотація. Відповідно до Стратегії національно-патріотичного виховання важливо забезпечити в освітніх закладах профільної середньої освіти формування в учнівської молоді національної свідомості, патріотизму. Мовно-літературна галузь знань, яку забезпечують учителі української мови і літератури, є джерелом національних цінностей. У системі профільної середньої освіти важливо формувати в старшокласників почуття національної самоідентичності. Володіючи дослідницькою компетентністю, учитель української мови і літератури створює інноваційне середовище для засвоєння знань, опанування мовою, для розвитку особистості учня. Успішно самореалізуватися в Українській державі може особа, яка усвідомлює себе частиною суспільства, володіє знаннями рідної мови, культури, практично застосовує мову як ефективний засіб комунікації, володіє дослідницькими вміннями та критичним мисленням.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, національна самоідентичність, дослідницька компетентність.

RESEARCH COMPETENCE TEACHER OF THE UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE IN THE CONTEXT PATRIOTIC EDUCATION OF YOUTH

Halyna Serdiuk,
graduate student of the Institute of Vocational
Education of NAES of Ukraine

Abstract. According to the Strategy of National-Patriotic Education, it is important to ensure the formation of national consciousness and patriotism among students in specialized secondary education institutions. The linguistic and literary field of knowledge provided by teachers of the Ukrainian language and literature is a source of national values. In the system of specialized secondary education, it is important to form a sense of national self-identity in high school students. Possessing research competence, the teacher of Ukrainian language and literature creates an innovative environment for assimilating knowledge, mastering the language, and for the development of the student's linguistic personality. A person who realizes himself as a part of society, has knowledge of his native language and culture, uses language as an effective means of communication, possesses research skills and critical thinking can successfully realize himself in the Ukrainian state.

Keywords: national-patriotic education, national self-identity, linguistic and literary field of knowledge, research competence.

У професійній діяльності вчителя української мови і літератури за умов воєнної агресії Російської Федерації в Україні визначаються нові вектори, пов'язані з питаннями переосмислення значення мови як національного ідентифікатора, проблемою відповідальності вчителя як носія національних цінностей, еталонної особистості, яка виступає в ролі наставника, громадянина, вихователя, дослідника. Сьогодні національно-патріотичне виховання молоді вважається пріоритетним

напрямом діяльності держави. Знання і володіння українською мовою, повага до духовних та культурних надбань українського народу сприяє консолідації громадян у зміцненні держави, забезпечує пізнання джерел української духовності. У постанові Кабінету Міністрів «Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» від 17.07.2019 № 596-р. зазначено, що «всебічний розвиток української мови як однієї з найважливіших складових національної ідентичності українського народу є гарантією національної безпеки і суверенітету України та забезпечує єднання нації».

Відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 № 2704-VIII заклади освіти забезпечують обов'язкове вивчення державної мови. (Верховна Рада України, 2019, Квітень 25). Рідна мова і література є потужним підґрунтям для розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей. Зміст дисциплін мовно-літературної галузі знань сприяє формуванню в молоді патріотизму, поваги до держави, розвитку соціальної активності та відповідальності, активізує розуміння національної самобутності та необхідності захисту територіальної цілісності України. Ці предмети мають інтегративні функції та навчальний, розвивальний і виховний впливи на особистість учнів, особливо в старшій школі, де реалізуються комунікативно-функціональний та особистісно-орієнтований підходи до навчання рідної мови і літератури.

Учитель-словесник орієнтується на стратегічні підходи до національно-патріотичного виховання дітей та молоді, визначені Указом Президента України від 18.05.2019 № 286/219 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання». (Верховна Рада України, 2019, Травень 18).

Зазначимо, що Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України визначає виховання як багатокомпонентну та багатовекторну систему. З-поміж виховних напрямів виділимо духовно-моральне, громадянсько-патріотичне, що вважаються стрижневими складовими національно-патріотичного виховання. Переконані, що патріотизм має стати базовою якістю особистості. Навчаючи поваги до культурних надбань народу, рідної мови, літератури, українських традицій, філолог закладає основу національної свідомості цілого покоління. Переосмислення потребує україноцентрична позиція, за якої успішність держави стане запорукою особистісного розвитку її громадян.

Новий етап у розвитку освіти пов'язаний з компетентнісним підходом щодо змісту та організації навчання. Ідеться про набуття знань, умінь, навичок, формування ставлень, досвіду, рівень засвоєння яких дозволяє діяти не тільки в навчальних, а й життєвих ситуаціях. З-поміж ключових компетентностей, якими повинні оволодіти здобувачі освіти, визначимо загальнокультурну, комунікативну компетентності. Йдеться про здатність «аналізувати та оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності», «здатність особистості застосовувати у конкретному виді спілкування знання мови». Відповідно до мети освітньої галузі «Мови і літератури» учитель формує гуманістичний світогляд, національну свідомість.

Оскільки «в системі освіти відбувається утвердження нової парадигми – дослідницької, яка концентрується на забезпеченні єдності навчального та дослідницького процесів», важливо «системно охопити тих, хто навчається,

дослідницькою роботою як у межах окремих навчальних предметів, так і досліджень які базуватимуться на міжпредметних зв'язках». (Карпова, 2020, с.85). Вважаємо, що освітній системі потрібні вчителі-філологи, які володіють дослідницькою компетентністю, що розуміємо як «готовність до дослідження у педагогічній діяльності, наукову самостійність, здатність до систематичного аналізу навчально-виховного процесу в школі, експертної оцінки, творчість у визначенні та прогнозуванні педагогічних явищ, здатність до продуктивного критичного мислення». (Попович, 2018). У процесі дослідницької діяльності відбувається «поглиблення культурно-пізнавальних інтересів учнів, усвідомлення ними ролі мови і літератури в сучасному світі, формування особистості з високим рівнем культури, активною громадянською позицією, національною свідомістю.

За умов створення розвивального, дослідницького середовища учні не просто вивчають рідну мову і літературу, але й проходять самореалізацію в пізнавально-інтелектуальній, соціально-моральній, комунікативно-мовленнєвій сферах.

Учителі, які цілеспрямовано займаються дослідницькою діяльністю, характеризуються пізнавальною активністю, прагненням досліджувати, глибоко вивчати свій предмет. Це підводить нас до висновків, що дослідницька компетентність учителя формується в умовах інноваційного освітнього простору сучасного освітнього закладу в результаті успішної організації дослідно-орієнтованого навчання учнів, реалізації в закладі освіти колективної дослідницької діяльності та самостійного пошуку вчителя. Відповідно до Професійного стандарту за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2020) для вчителів української мови і літератури важлива здатність продукувати нові ідеї, виявляти повагу та цінувати українську національну культуру; виражати національну культурну ідентичність. Реалізуючи принцип національної спрямованості на уроках, учитель впливає на виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури, історії, традицій; готовності зберігати свою національну ідентичність; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень: виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності. Зазначимо, що, організовуючи дослідно-орієнтоване вивчення рідної мови і літератури, учитель-філолог привертає увагу до цих предметів як до об'єкту наукового вивчення, поглиблюючи пізнавальні інтереси учнів. Активно формуючи в закладі освітню модель на основі поваги до української культури, мови, учитель бере на себе відповідальність за національно-патріотичне виховання здобувачів освіти. Зазначимо, що для цього важливо володіти компетенціями, які, на нашу думку, визначають сутність особистісного компоненту дослідницької компетентності вчителя української мови і літератури: чітка громадянська позиція, високий рівень національної свідомості; наявність системи суспільно значущих цінностей; повага до української національної культури; здатність до вираження національної культурної ідентичності; пізнавальна мотивація щодо мовно-літературної галузі знань.

Освітнє середовище сучасного закладу, що забезпечує здобуття профільної середньої освіти, характеризується ціннісною орієнтованістю, відкритістю до проблем держави. Учитель української мови і літератури в процесі професійної діяльності активно впливає на освітньо-виховне середовище, у якому

забезпечується взаємозв'язок виховного процесу з навчальною, навчально-дослідницькою, науково-дослідницькою роботою.

Підсумовуючи, зазначимо, що умовою для підвищення ефективності патріотичного виховання учнівської молоді, є використання інноваційних форм роботи з учнями на уроках рідної мови і літератури на засадах дослідницького навчання. Розуміння особливостей сучасного патріотизму стає можливим за умови зв'язку теоретичних знань із конкретною діяльністю (участь у благодійних акціях, ушанування пам'ятних дат, зустрічі з учасниками бойових дій та ветеранами війни, співпраця із громадськими, волонтерськими організаціями). Усе це сприятиме розумінню цінності свободи країни, високої патріотичної вихованості, активної суб'єктної позиції щодо сучасних політичних подій в Україні, розвиток духовності і моральності в суспільстві, а в поєднанні з дослідницьким підходом до вивчення мови і літератури забезпечить формування наукового світогляду молоді.

Список використаних джерел:

Верховна Рада України. (2019, Квітень 25). *Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>

Карпова, Л. (2019). Дослідницька компетентність вчителя нової української школи. *Молодь і ринок*, 1 (168), 85–89. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.158531>.

Верховна Рада України. (2022,). *Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді в системі освіти України: Указ Президента України*. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#n13>.

Кудла, М. (2020). Формування дослідницької компетентності майбутніх учителів у контексті вимог сучасності. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 4, 84–90.

Попович, І. (2018). *Формування дослідницьких умінь майбутнього вчителя в університетах Великої Британії*. [Дисертація кандидата педагогічних наук, Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка].

Мінекономіки України. (2020, Грудень 03). *Професійний стандарт за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти»*, (№ 2736-20). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>.

Кабінет Міністрів України. (2019). *Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року “Сильна мова – успішна держава”*: постанова. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80#Text>.

Верховна Рада України. (2019, Травень 18). *Стратегія національно-патріотичного виховання*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#n15>.